

Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi" Teorisi Çerçevesinde Okmeydanı'nın Değerlendirilmesi

Evaluation of Okmeydanı within the Framework of Lefebvre's "Production of Space" Theory

Nurcan Boşdurmaz*; Oğulcan Avcı**

Öz

Bu çalışma, Henri Lefebvre'nin mekânın üretimi teorisi ışığında, Osmanlı döneminde Okmeydanı'nın fiziksel, sosyal ve sembolik dönüşümünü ele almaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethi sonrası Okmeydanı'nı okçuluk ve dini ritüeller için vakfetmesiyle başlayan süreç, bölgenin kutsal bir mekân, askerî alan, şenlik ve ziyafet gibi çeşitli işlevler üstlenmesiyle şekillenmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in kuşatma sırasında Okmeydanı'nı harekât merkezi olarak kullanması ve fetihten sonra burayı dua ve okçuluk faaliyetlerine tahsis etmesi, mekânın sembolik ve stratejik önemini artırmıştır. İslam'ın okçuluğa verdiği dini önem, meydanı kutsal bir yer haline getirmiştir. Bu, dini ritüeller ve ke-mankeşler tarafından oluşturulan menzil taşları ile güçlenmiştir. III. Ahmed döneminde Okmeydanı, büyük çaplı şenliklere ev sahipliği yapmış ve zamanla sosyal ve sportif etkinlikler için bir alan olarak işlev görmüştür. Osmanlı okçularının eğitim merkezi olan Okmeydanı, teknolojik gelişmelerle ateşli silahların ön plana çıkmasıyla askerî depo ve eğitim alanına dönüşmüştür. Cumhuriyet dönemiyle birlikte Okmeydanı'nın korunmasına yönelik girişimlere rağmen, alan modern anlamda spor, sosyal etkinlik ve yerleşim alanı olarak dönüşüm geçirmiştir. Okmeydanı'nın tarihi boyunca, temsil edilen mekân, yaşanan mekân ve temsil mekânları arasında sürekli bir etkileşim görülür. Bu bağlamda mekân, toplumsal dinamiklerle sürekli olarak yeniden üretilmiş ve dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Okmeydanı, Okçuluk, Lefebvre, Mekân.

Abstract

This study examines the physical, social, and symbolic transformation of Okmeydanı during the Ottoman period in light of Henri Lefebvre's theory of the production of space. The process began with Fatih Sultan Mehmed's endowment of Okmeydanı for archery and religious rituals after the conquest of Istanbul. Over time, the area evolved to serve various functions, including sacred space, military site, and venue for festivals and feasts. Sultan Mehmed's use of Okmeydanı as an army base during the siege and its designation for prayer and archery after the conquest increased its symbolic and strategic significance. The religious importance of archery in Islam further sanctified the area, strengthened by ritual practices and the placement of range markers by archers. During the reign of Ahmed III, Okmeydanı hosted grand festivals and gradually evolved into a hub for social and sporting events. As firearms gained prominence, Okmeydanı became a military depot and training ground. Despite efforts to preserve the area in the Republican period, Okmeydanı underwent further transformation into a modern space for sports, social activities, and urban settlement. Throughout its history, there has been constant interaction between represented, lived, and representational spaces. In this context, Okmeydanı's evolution demonstrates how space is continually produced and transformed through social dynamics, preserving its role as a site of memory that intertwines Ottoman religious and military heritage with social relations and ideological representations.

Keywords: Ottoman, Okmeydanı, Archery, Lefebvre, Place.

* Sorumlu yazar / Corresponding author & İstanbul Bilgi Üniversitesi nurcan.bosdurmaz@bilgi.edu.tr

* Giresun Üniversitesi ogulcan.avci@giresun.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 5

Başvuru / Submitted: 28 Kasım 2024 & Kabul & Accepted: 19 Mart 2025

Atıf / Citation: Boşdurmaz, N.; Avcı, O. "Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi" Teorisi Çerçevesinde Okmeydanı'nın Değerlendirilmesi", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 26 (2025): 105-127.

Giriş

II. Mehmed dönemi, İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin imparatorluğa evrilme sürecinin başlangıcını temsil eder. 1453'te Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'i fethederek kenti imparatorluğun başkenti haline getiren II. Mehmed, askeri başarılarının yanı sıra yeni başkentinde mekân üretimi ve İstanbul'un yeniden biçimlendirilmesi bağlamında da önemli adımlar atmıştır. Bu süreçte, İstanbul'un kuşatılması sırasında stratejik bir öneme sahip olan ve adını o dönemde alan Okmeydanı'na tarihi süreçte farklı işlevler yüklenmiş ve bu alan sürekli yeni anlamlar kazanarak önemli bir mekân haline gelmiştir.

İstanbul kuşatmasının stratejik bölgelerinden biri olan Okmeydanı, Modern Osmanlı tarihçiliğinde daha çok ok atıcılığı ve ok-yay üretimi ile kemankeşlerin ritüelleri bağlamında ele alınmıştır.¹ Bu konularla ilgili Osmanlıca yazılmış pek çok telif eser günümüz Türkçesine çevrilmiştir.² Bu makalede ise önemi nedeniyle “kutsallık” izafe edilen Okmeydanı'nın, tarihi süreçte farklı işlevler yüklenerek, kullanım amaçlarına göre nasıl dönüştürüldüğü ve değişime uğradığı Lefebvre'nin “mekânın üretimi” teorisi üzerinden incelenecektir.

II. Mehmed'in kuşatma sırasında otağını Okmeydanı'na kurduğu ve kuşatmanın neticelenmesinden sonra da ordusuna burada bir ziyafet verdiği bilinmektedir.³ Sultanın vakfiyesi günümüze ulaşmamış olsa da Okmeydanı'nı *gazilerin ve halkın ok atması, toplu dua etmeleri* için vakfettiği, II. Bâyezid döneminde de buraya ok atıcıları için bir tekke binası⁴ kurulduğu ve alanın sınırlarının genişletildiği bilinmektedir.⁵ Bu konuyla ilgili eldeki en önemli kayıt 1102/1691 tarihli *Atıcılar Kanunnâmesi*'nde bulunmaktadır. Burada, Okmeydanı'nın ok atıcılığı ve dua edilmesi için sultanın haslarına ve

¹ Çoğunlukla Okmeydanı okçuluğun icra edildiği bir yer olarak ele alınmıştır. Bu nedenle literatürde Türk Okçuluğu ile ilgili olan çalışmaların çoğu ok yay gibi maddi öğelerin incelenmesi ve bu bağlamda teknolojinin ortaya konulması amaçlıdır. Bk. Mehmet Şinasi Acar, *Osmanlı'da Sportif Atıcılık: Nişan Taşları* (İstanbul: Yem Yayınları, 2013); Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*. (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2021). Bugün konu hakkında deneysel arkeoloji çalışmaları da yapılmaktadır. Bk. Erkan Aygör vd., “Konya Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Temrenlerin Arkeometalürjik İncelemeleri,” *Turcology Research* 80 (2024): 352-361. Öte yandan plastik değeri olan menzil taşları ya da önemli kemankeşlerin mezar taşları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bk. Fazıl Ayanoğlu, *Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1974); Acar, *Osmanlı'da Sportif Atıcılık*.

² Son yıllarda Türkiye'de okçuluğa olan ilginin artması vesilesi ile geleneksel okçuluk olarak tabir edilen Türk okçuluğu hakkında önemli Osmanlıca eserler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bk. Kemankeş Mustafa Efendi, *Kavsnâme haz.*, Hanifi Vural ve Yaşar Metin Aksoy (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2010); Necip Fazıl Şenarslan, “Risale-i Kavsiyye der Beyan-ı Zümre-i Tir-Endazan İnceleme-Metin-Dizin”. (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012); Kâtip Abdullah Efendi, *Kavâidü'r-Remy*, çev., İlhan Uçar (Ankara: Mucize Yayınları, 2013); Kâtip Abdullah Efendi, *Okçuluk Sicil Defteri*, çev., İbrahim Aydın Yüksel (İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2016); Kâtip Abdullah Efendi, *Tezkire-i Rumât*, çev., Şükrü Seçkin Anık (İstanbul: Yazma Eserler, 2020); Mehmed bin Şeyh Mustafa, *Umdetü'l Mütenasilin-Ok Atmanın İlkeleri*, haz., İsmail Taş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022).

³ Yücel, *Türk Okçuluğu*, 81.

⁴ Yücel, *Türk Okçuluğu*, 93.

⁵ Yücel, *Türk Okçuluğu*, 81.

halkına tahsis edildiği ayrıca meydana ok atıcılığından başka bir şey yapılmayacağına dair emir verildiği yazılıdır.⁶ Aynı kayıta II. Mehmed'in Edirne'den İstanbul'a geldiği zamanlarda alana gidip oradaki *erbablar* yani kemankeşlerle konuştuğu ve yaklaşık dokuz yüz geze ok attığı belirtilmiştir.⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerleyen dönemlerinde bu vakıf şartlarının ihlâl edilerek alanın dönüştürülmesine neden olabilecek müdahalelerin önlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kaynaklardan takip edebildiğimiz kadarıyla II. Bayezid, I. Selim, I. Süleyman, II. Selim, III. Mustafa ve II. Mahmud dönemlerinde bu ihlâllere karşı fermanlar yayınlanmıştır.⁸ Erken Cumhuriyet döneminde de tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi Okmeydanı'daki işgallerin kaldırılarak korunması ve bu alanın orijinal işlevine geri döndürülmesi yönünde adımlar atıldığı⁹ bilinmektedir. Fakat ilerleyen süreçte Okmeydanı'ndaki işgallerin önüne geçilememiş olmalı ki 1970'li yıllardan itibaren bu alanda parsel satışlarına başlandığı arşiv kayıtlarından öğrenilmektedir.¹⁰

1. Lefebvre Açısından Mekân

Henri Lefebvre, “mekânın üretimi” teorisiyle, mekânın yalnızca fiziksel bir varlık değil, toplumsal ilişkiler ve güç dinamikleri tarafından şekillenen bir yapı olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda, Okmeydanı'nın bir mekân haline gelme süreci, Lefebvre'nin teorik çerçevesine göre toplumsal, tarihî ve dinî unsurların bir araya gelerek mekânın anlamını üretmesini ve dönüştürmesini içermektedir. Okmeydanı'nın mekân olarak şekillenmesi şu açılardan değerlendirilebilir:

Lefebvre'nin “temsil edilen mekân” kavramı, mekânın iktidar ve otorite tarafından planlanan, düzenlenen ve yönetilen halini ifade etmektedir. Okmeydanı'nın Fatih Sultan Mehmed tarafından okçuluk talimleri için vakfedilmesi, bu mekânın bilinçli bir şekilde belirli bir işlev ve anlamla tasarlandığını göstermektedir. Fetih sonrasında bölgenin okçuluk için tahsis edilmesi, Osmanlı'nın askerî ve sosyal yapısındaki stratejik önemiyle birleşmektedir. Sultanların fermanları ve vakfiye kayıtlarıyla mekânın sınırlarının korunması ve belirli kurallara göre kullanımının düzenlenmesi, Okmeydanı'nın resmî bir temsil mekânı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

⁶ Halim Bâkî Kunter, “Atıcılar Kanun-nâmesi,” *Tarihi Vesikalar*, II/10 (1942): 263.

⁷ Kunter, “Atıcılar Kanun-nâmesi”: 263.

⁸ II. Bayezid'in fermanı Halim Baki Kunter Arşivi'nde bulunmaktadır. Burada alanın sınırlarının ihlâl edildiği hakkında kendisine bir istida arz olunduğu bunun üzerine de meydana sınırlarının tekrar belirlendiği, ihlâllerin de ortadan kaldırıldığı yazılıdır. Ayrıca I. Selim döneminde de bu ihlâllerin tekrarlandığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Yücel, *Türk Okçuluğu*, 82-83. I. Süleyman dönemine ait evail-i cemaziye-lahir 929 (18 Mart 1523), evahir-i muharrem 934 (26 Ekim 1524), evail-i cemaziyelevvel 953 (30 Haziran 1546); II. Selim dönemine ait evail-i cemaziye-lahir 983 (5 Ekim 1575); III. Mustafa dönemine ait evasit-ı şaban 1107 (15 Mart 1696) tarihli fermanların bulunduğu bilinmektedir. Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 249.

⁹ BCA, *Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü*, Nr. 190/303/3.

¹⁰ BCA, *Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı*, Nr. 30/18/1/2.

“Yaşanan mekân” kavramı, mekânın kullanıcılar ve topluluklar tarafından günlük hayat içerisinde nasıl deneyimlendiğini ifade etmektedir.¹¹ Okmeydanı, Osmanlı döneminde okçuların eğitim alanı, askerî ve dinî ritüellerin gerçekleştirildiği bir yer olarak halk arasında manevî bir anlam kazanmıştır. Kabza alma törenleri, okçuluk talimleri ve dualar gibi etkinlikler, Okmeydanı’nın toplumsal hafızadaki anlamını zenginleştirmiştir. Bu tür ritüeller, Lefebvre’nin “yaşanan mekân” anlayışında mekânın, kullanıcılar tarafından yaratılan ve yeniden üretilen bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Okmeydanı, böylelikle sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunda kutsallık ve savaş sanatıyla iç içe geçmiş bir yaşam mekânı haline gelmiştir.

“Temsil mekânları”, semboller, mitler ve ideolojiler aracılığıyla anlam kazanan, günlük pratiklerle iç içe geçmiş mekânları ifade etmektedir.¹² Okmeydanı’nın İslamî bağlamda cennet bahçelerine benzetilmesi ve Hz. Muhammed’in okçuluğu teşvik eden hadisleriyle ilişkilendirilmesi, bu alana sembolik olarak da dinî bir anlam yüklenmesini; aynı zamanda, okçuluk ve askerî ritüellerle ilişkilendirilen “kahramanlık” ve “maneviyat” gibi değerlerle de bir tür temsil mekânı olarak anlamlandırılmasını sağlamıştır.

Lefebvre’ye göre mekânın üretimi, toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve kültürel sembollerin etkileşimiyle gerçekleşmektedir.¹³ Okmeydanı’nın kutsal bir mekân haline gelme süreci, Osmanlı sultanlarının fermanlarıyla başlayan resmî düzenlemeler, İslamiyet’teki okçuluğun manevî boyutları ve halkın bu mekânı deneyimleyişi arasındaki etkileşimle üretilmiştir. Mekânın dönüştürülmesi ise zamanla değişen kullanım amaçları, okçuluğun önemini yitirmesi ve kentsel dönüşüm süreçleri, Lefebvre’nin mekânın sürekli bir üretim ve dönüşüm süreci içinde olduğunu vurgulayan görüşüyle uyumludur. Özellikle 19. yüzyıldan sonra Okmeydanı’nın askerî ve dinî işlevinin azalması ve kentsel yapılaşmayla birlikte farklı bir mekânsal anlam kazanması, mekânın dinamik bir şekilde yeniden üretildiğini gösterir.

Tarihi süreç içerisinde Okmeydanı’nın *kutsal mekân*, *askerî alan*, *şenlik* ve *ziyafet alanı*, *karlık* olarak kullanıldığı arşiv belgeleriyle sabittir. Bu bağlamda Okmeydanı’nın mekân olarak üretilmesinden ortadan kalkışına kadar olan süreçte geçirdiği dönüşümlerin ele alınması ve açıklanması gerekmektedir.

2. Kutsal Bir Mekân Olarak Okmeydanı

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde Bursa, Edirne, Ankara, Kütahya, Halep, Sofya, Bağdat, Lazkiye, Üsküp ve Bergama gibi çeşitli yerlerde bilinen otuz dört ok

¹¹ Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, çev., Işık Ergüden (İstanbul: Sel Yayınları, 2014), 364.

¹² Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, 62-63.

¹³ Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, 75.

meydanı bulunmaktadır.¹⁴ Fakat bunların hiçbiri İstanbul Okmeydanı gibi ön plana çıkmamıştır.¹⁵

Bu konu bağlamında öncelikle “kutsal mekân” kavramının ne anlam ihtiva ettiğini açıklamak gerekmektedir. Mekân kavramı birçok çalışmada irdelenmiş, çeşitli bilimsel alanların konusu olmuştur. Burada Okmeydanı’nın bir “mekân” olarak tanımlanmasının nedeni bu alanın, genel anlamda siyasî bir güç tarafından belirli bir öznenin kullanımına tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır. İlerleyen dönemlerde “mekân”ı kullanan öznelere değıştikçe bu mekân da farklı işlevlerle biçimlenmiştir. Okmeydanı’nın kemankeşlere verilmesi bu bağlam üzerinden düşünüldüğünde; mekânın Okmeydanı olarak adlandırıldığı dönemde İslamiyet’in ok atıcılığına yüklediği manevî anlamlar bilindiğinden buranın *dua* alanı işleviyle de kullanılması kutsal bir alana dönüşmesini sağlamıştır. Boesch *İnşacı Kimlik Kuramı*’nda kutsal mekânları, *işaretlerle yüklü kimlik mekânları* olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Tam da bu noktada Okmeydanı’nda kemankeşlerin açtıkları menzillere koyulan menzil taşları Okmeydanı’nın kutsallığını tarihî süreçte pekiştiren simgelerdir. Lefebvre, kutsal mekânları *kurmaca* yani *kurgulanmış mekânlar* olarak nitelendirmektedir. Bunun sebebini de mekânın siyasî ve dinî özelliklerinin artması olarak göstermekte, bu dinî ve siyasî referans devam ettiği sürece de aslında mekânın kendi korumasını sağladığını ileri sürmektedir.¹⁷ Mekân sayesinde tarihî izler, geçmiş olay veya şahsiyetlerle ilişki yeniden kurulmaktadır. Kısacası mekânların ya da anıtların yeniden inşası onların *bellek yeri* olarak dönüştürülmesini sağlamaktadır.¹⁸ Okmeydanı bu anlamda hem kutsal mekân hem de bellek yeri kavramlarına uymaktadır. Bu noktada anılan arazinin kutsal bir mekân ve bellek yeri haline nasıl dönüştürüldüğü sorusu akla gelmektedir.

Okmeydanı’nın özellikle fetih sırasındaki stratejik önemi hakkında arşiv belgelerinden bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. 20 Şaban 1107/25 Mart 1696 tarihli Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından verilen fetvada¹⁹ *Ebu’l-feth Sultan Mehmed Han -tâbe serâhû- İstanbul’u muhasara eyledikde Okmeydanı hududuna dahil ve hâlâ tekye olan mahalde hıyâm-ı zafer-penahları vâkî olup meydan-ı mezbureden fethi müyesser olmakla gûzat-ı İslama ve âmm-e enâma ok atıp dua olunmak için vakf’u şart eder ki meydan-ı mezbûrede fakat ok atıp kimesne bir karış yerine ve bir avuç toprağına taaruz etmeyip su yolları ve mezaristan ve bağ ve bahçe olmayıp veçhen mine’l-vucûh kimesne müdahale etmeyeler* biçiminde geçen ifadelerde kullanılan *müyesser olmak* fiili

¹⁴ Kunter, “Atıcılar Kanun-nâmesi”: 255.

¹⁵ Osmanlı Arşivi’nde Hersek Sancağı’nda yer alan Nova Kalesi için Nova kadısına gönderilen bir hükümde kalede bulunan bir askerin kale hendeğini bahçe yaptığı, burada bulunan ok meydanına da ağaç diktığı tespit edildiği bildirilmekte, bahçenin ve ağaçların kaldırılması için gerekenin yapılması istenmektedir. Bu belgede sözü edilen ok meydanının ağaçlarının sökülmesi alanın kutsallığından ziyade okçuların talim yeri olmasından kaynaklanmaktadır. BOA, *Bab-ı Asaî Defterleri (A. {DVNSMHM.d})*, Nr. 70/178.

¹⁶ Nuri Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013), 99.

¹⁷ Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, 78-87.

¹⁸ Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, 67.

¹⁹ *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da Spor*, haz., Kemal Gürülkan, Yılmaz Karaca, Ersin Kırca, Mehmet Selim Temel ve Selim Ümit (Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 81.

nasip olmak anlamında kullanılsa da kelimenin *kolaylaştırma* karşılığının olması göz ardı edilmemelidir. Bu belgeyi, 02 Cemazıylevvel 1219 / 9 Ağustos 1804 tarihli bir emirde geçen ifadeler desteklemektedir. Okmeydanı Şeyhi'nin (Şeyh-i meydân) arzu-halinden anlaşıldığına göre meydana H 1150 / 1737 senesinde Yahudi ve Hristiyanların alana girmemesi için çıkarılan emrin yenilenmesini istenmektedir. Buna karşılık verilen ferman kaydında ... *Ebu'l-feth ve 'l-megâzi Sultan Mehmed Han Gazi -tâbe serâhü- hazretlerince İstanbul muhâsarasına şuru'larında Okmeydanı tarafından gelüb feth ve tesyir etmeleriyle (yürütme) teberrüken ve teyemmünen Okmeydanı olmak ve sefer-i Hümayun vakitlerinde dua meydanı olmak üzere ittihâz ve sofa ve minber binâ ve vakf idüb...* denmektedir ve bu kısımdaki *Okmeydanı tarafından gelüb feth ve tesyir etmeleri* ifadesi ile gemilerin karadan denize indirilmesi harekâtına işaret edildiği kuvvetle muhtemeldir.²⁰

İstanbul kuşatması sırasında Osmanlı donanmasının başarısızlığının sultanı yeni yollar aramaya sevk ettiği ve gemilerin karadan Haliç sularına indirilmesinin bu yeni arayışın sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülse de Osmanlı tarihçileri bu donanma başarısızlığının karadan denize gemi nakletmenin nedeni olmadığını, zaman ve güç isteyen bu harekâtın çok daha önceden planlandığını düşünmektedirler.²¹ Emecen, bu planın II. Mehmed tarafından hazırlanan büyük ve gizli bir proje olduğunu yazmaktadır.²² Emecen'in çalışmasına göre gemilerin bir kısmının Beşiktaş koyu ilerisindeki dere ya- tağında inşa edildiğini ve Beşiktaş tarafındaki küçük çaplı gemilerle birlikte çekilerek Eyüp karşısındaki bir alandan denize indirildiğini belirtmektedir.²³ Öte yandan otuz geminin Rumeli Hisarı'na dört İtalyan mili uzaklıktaki bir ormanda yapıldığı sonrasında bunların karadan çekilerek Haliç'e indirildiği bilgisi de bizzat muhasarada bulunmuş bir yeniçeri tarafında belirtilmektedir.²⁴ Yapılan tüm bu çalışmalar harita üzerinde değerlendirildiğinde Okmeydanı bölgesinin bu harekâtın yönetilebileceği en ideal nokta olduğu görülmektedir.²⁵ 1453 yılında gerçekleşen Konstantinopolis kuşatmasında

²⁰ BOA, *Ali Emiri Selim III AE. SSLM. III*, Nr. 187/11280.

²¹ Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti* (Ankara: TTK Yayınları, 1953), 72-79.

²² Feridun Mustafa Emecen, "Karadan Yürütülen Gemiler Fatih Sultan Mehmed'in Gizli Projesi miydi?", *Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi* içinde, ed., Ayşenur Bilge Zafer (Bursa: Gaye Kitabevi, 2016), 60-62.

²³ Feridun Mustafa Emecen, *Fetih ve Kıyamet*. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 271.

²⁴ Konstantin Mihailoviç, *Yeniçeriler ve Bir Yeniçeri'nin Hatıratı*, haz., Kemal Beydilli (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları), 145'te "Sultan bu işi şöyle yaptı: dağdan yukarıya doğru bir yol kazıldı ve bu yola üzerlerine kaim yağ tabakası sürülmüş kalaslar yerleştirildi. Daha sonra her gemiye hakiki yelkenler konuldu [ve çekip sürüklemek için güçlü adamlar vazifelendirildi]. Yelkenler açıldıklarında, otuz geminin hepsi birbiri ardından, sanki suyun üzerindeymiş gibi öne doğru kaydılar. Bayrakların dalgalanışı ve davulların çalmış arasında toplar ateşleniyordu." biçiminde nakletmektedir.

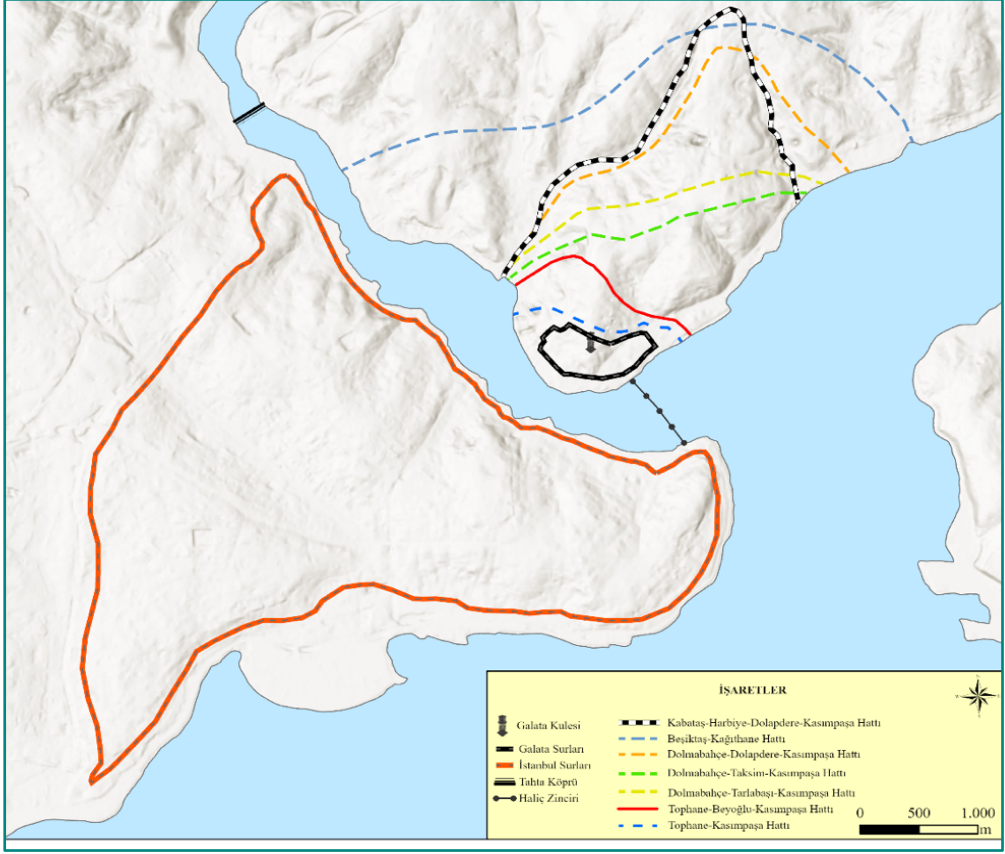
²⁵ II. Mehmed'in İstanbul muhasarası sırasında otağını Topkapı ve Edirnekapi arasında kurduğu bilinmektedir. Ancak bazı araştırmacılar otağın Okmeydanı'na kurulduğunu da ileri sürmektedir. Muhasara esnasında II. Mehmed'in ordunun harekâtına bizzat nezaret ettiği düşünülürse gemilerin karadan denize indirilmesi gibi büyük çaplı bir harekâtı Okmeydanı'ndan yönetmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü erken

Okmeydanı olarak adlandırılan yerin ok atıcılarına tahsis edilmeden önce belirli bir adı olmayan bir alan olduğu, sınırlarının fetihten sonra belirlendiği unutulmamalıdır. Eyüp Sultan Külliyesi'nin karşısında kalan bu arazi Galata sırtlarının da dâhil olduğu oldukça büyük bir ölçekteki alanın izlenebildiği bir harekât bölgesidir. Kuşkusuz Okmeydanı tepeliği/tepelikleri Edirnekapi'dan Ayvansaray'a kadar sur dahilini ve haricini, İmparatorluk Sarayı Blakhernai bölgesine hâkim bir görüş açısına sahip, Ceneviz güçlerinin de hiç bulunmadığı ve Haliç'i kolaylıkla denetleyen-gözetleyen bir bölgedir.²⁶ Gemilerin karadan yürütülmesiyle ilgili yapılan araştırmalarda önerilen olası güzergâhların eğim dereceleri, Galata Kulesi, Galata surları ve Okmeydanı'nın görünürlük analizleri, bölgenin stratejik önemini ortaya çıkarmaktadır (Görsel 1, 2, 3).²⁷ Bu stratejik alan fetih sonrasında kutsal bir alana evrilmiştir.

dönem kaynakları arasında bulunan ve kuşatmanın canlı tanığı Venedik gemilerinin birinde hekim olan Barbaro'nun kaleme almış olduğu günlükte 21 Nisan gününe ait önemli bilgilere yer verilmektedir. Buna göre 21 Nisan'da Topkapı (Saint Romanos) surları yoğun top atışına tutulmuş ve kulelerden biri yıkılmıştır. Bu durum karşısında şehirde hemen herkes kendini yenik saymıştı. Barbaro, o gün sadece 10 bin adamla Türklerin şehre girmeyi başarabilecekken bunu yapmadıklarını, o anda Sultanın orada olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla Barbaro, Osmanlı ordusunun surlarda gedik açılmasına rağmen kente girmeme sebebini sultanın orada bulunmaması olarak göstermektedir. Eğer Barbaro'nun verdiği tarihler doğru ise II. Mehmed gemilerin karadan indirilmesi harekâtını yüksek ihtimalle Okmeydanı'ndan bizzat yönetmekteydi. Aynı gün kara surları top atışına tutulurken Galata Kulesi'nin hemen arkasındaki tepeden havan topu atışıyla boğazı kapatan zincirin önünde bulunan Venedik donanmasına ait gemiler Galata surlarının altına çekilmeye zorlanmıştır. Havan topu atışı yapılan tepenin arka tarafından da gemilerin yürütülmesi muhtemeldir. Bu harekâtın sonunda 21 Nisan'ı 22 Nisan'a bağlayan gece Barbaro'nun tanımlamasıyla *Fusta* tipi 72 parça gemi Haliç sularına indirilmiştir. Nicolo Barbaro, *Konstantiniyye'den İstanbul'a*, çev., Muharrem Tan (İstanbul: Moralite Yayınları, 2007), 133-148. Ayrıca *Fusta* tipi gemiler kadirge türünde olan hem kürek hem yelkenle giden hafif ve hızlı gemilerdir. Üçgen yelkenli tek direkli olan bu gemilerde yaklaşık 60 kişilik bir mürettebat bulunmakta, fazladan da 40 piyade taşıyabilmekte; iki ya da üç adet darbenle donatılmış olabilmekteydiler. John F. Guilmartin, Jr., *Kalyonlar ve Kadırgalar*, çev., Ali Özdamar (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 124.

²⁶ II. Mehmed Marmara sahilinden Haliç'e kadar uzanan surları inceleyerek sahil şeridini kontrol etmek üzere Zağanos Paşa'yı görevlendirmiştir. Zağanos Paşa komutasındaki birlikler, Beyoğlu ile Kasımpaşa sırtlarına yerleşerek Galata'dan Kağıthane'ye kadar olan kuzey kıyılarını ve kara surlarının başladığı güney sahillerini kontrol ve baskı altında tutmakla görevlendirmiştir. Detaylı bilgi için bk. Feridun Mustafa Emece, "Konstantinopolis'in Son Kuşatması ve Düşüşü", *Büyük İstanbul Tarihi*, 2, (İstanbul 2015), ss. 294-347.

²⁷ Haritaların yapımında *ArcGIS 10.8.2 yazılımı* kullanılmıştır. Yazılımın *georeferencing* aracı kullanılarak, araştırma sahasına ait tarihi harita ve görseller koordinatlandırılmış dünya üzerindeki gerçek konumuna oturtulmuştur. *USGS* tarafından sunulan 30 m çözünürlüklü *DEM (Digital Elevation Model)* verisi kullanılarak araştırma sahasının eğim haritası oluşturulmuştur. Ayrıca *ArcGIS yazılımının visibility* aracı kullanılarak, çalışma alanına ait *görünürlük analizi* yapılmıştır. Görünürlük analizinde *RLOS (Radial Line of Sight)* yöntemi kullanılmıştır. Analizde gözlemci noktaları olarak Galata ve Haliç surlarının tahmini gözetleme noktaları esas alınmış ve gözlem yarı çapı 25 km olarak belirlenmiştir. *Radial Line of Sight (RLOS)* yöntemi, haritacılık ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) çalışmalarında sıkça kullanılan bir görünürlük analiz tekniğidir. *RLOS* yöntemi, belirli bir gözlem noktasından belirlenen bir yarıçap içinde belirlenen alandaki yükseklik verilerini baz alıp tüm yönlere doğru çizgisel bir analiz gerçekleştirerek görüş alanını hesaplamaktadır. Bu yöntemle, gözlem noktasından bakıldığında hangi alanların görülebilir olduğu ve hangi engellerin görüş hattını kesintiye uğrattığı belirlenmektedir. Tüm bu veriler ışığında haritada işaretlenen

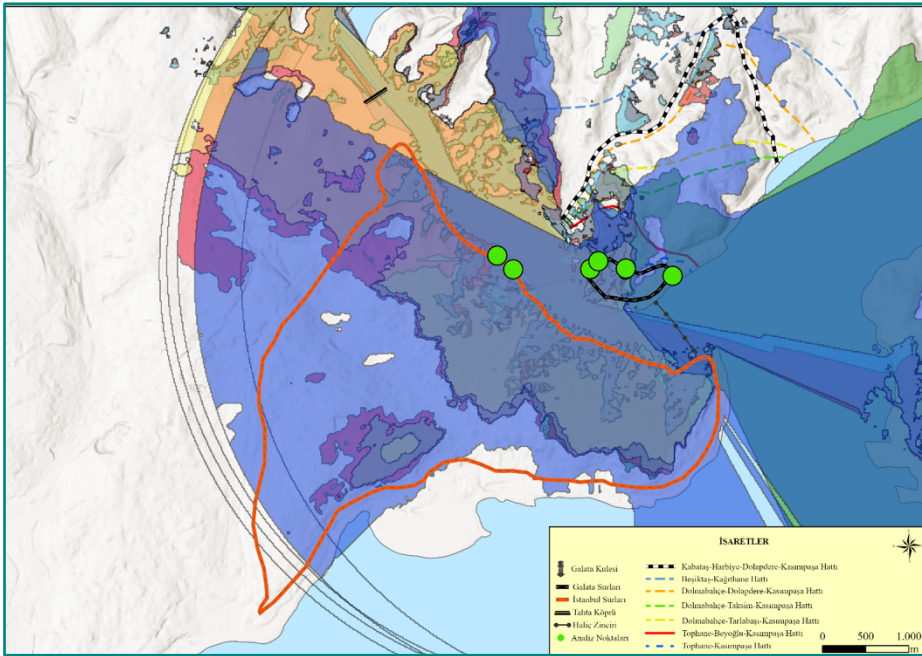
Görsel 1: II. Mehmed'in Gemileri Karadan Denize İndirdiği Muhtemel Güzergahlar ve Okmeydanı

damalı hat hiçbir aşamada Bizans ve Galata surlarından görülememesine karşın Okmeydanı'ndan rahatça izlenebilmektedir. Ayrıca mevcut güzergahlar arasında söz konusu yolun izlediği arazi eğim bakımından da bu harekât için oldukça uygundur. Dolayısıyla gemilerin karadan götürüldüğü en olası güzergâh haritalarda yer alan damalı hat olarak belirlemektedir. Bugünkü Vali Konağı Caddesi'nde bulunan mevcut karakolun kitabesinde Fatih Sultan Mehmed'in gemileri karadan denize yürüttüğü güzergahın üzerinde yer aldığı belirtilmektedir. Kitabe *Cenâb-ı Fatih'in İstanbul'u fethettiği demde bu yer berren sefine sevkine rehğüzâr oldu* biçimindedir. Bk. Hayati Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*. (İstanbul: Deniz Basımevi, 1973), 88.

Görsel 2: Gemileri Karadan Denize İndirdiği Muhtemel Güzergahların Eğim Haritası

Görsel 3: Gemileri Karadan Denize İndirdiği Muhtemel Güzergahların ve Okmeydanı'nın Bizans ve Galata Surlarına Göre Görünürlük Analizi

Kuşkusuz, mekân oluşturmada inanç sistemlerinin önemli bir yeri vardır. Bizans'ın en önemli dini mekânı olan Ayasofya Kilisesi benzersiz mimarî kurgusuyla Ortodoks Hristiyanlığın bir simgesi halindeydi. Dolayısıyla bu yapı fetihle birlikte kentin, bir İslam kentine dönüşmesi için kullanılabilecek simgesel güce sahipti. II. Mehmed fetihten hemen sonra yapının kimliğini değiştirmiştir. Böylelikle Hristiyanlığın önemli sembollerinden biri fethin resmileştiği siyasi bir simge haline dönüşmüştür. Kentin İslam kimliğine bürünmesinde önemli olan ikinci mekân da Eyüp Sultan Külliyesi'dir. Fethin hemen akabinde Akşemseddin'in gördüğü bir rüyanın tesiriyle sahabelerden olduğu bilinen Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mezarını bulunması ve sultanın buraya önce bir türbe ardından da bir cami inşa ettirmesi, alanın kentin sur içindeki fetih sembollerinden biri haline dönüşmesini sağlamıştır. Fethin sembollerinden bir diğeri ise Okmeydanı'dır. II. Mehmed İstanbul'un fethinden hemen sonra Okmeydanı'nı kemankeşlere vakfetmesinin yanında burayı dua meydanı olarak da tayin etmiştir.²⁸ Böylelikle sur dışında da kimliği yeniden inşa edilen İstanbul için fethi hatırlatan bir bellek mekânı oluşturulmuştur. Önceki iki örnek doğası itibarıyla zaten kutsal mekânlardır. Okmeydanı bu açıdan fethin sembolü olan diğer iki mekândan ayrılmaktadır. Çünkü, yaklaşık olarak 110 dönüm olan bu geniş arazi içerisinde bilindiği kadarıyla Bizans'a ait herhangi bir sembolik yapı bulunmamaktadır. Ancak arazi kuşatma sırasında daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı ordusunun harekât merkezlerinden biridir. Gemilerin Haliç'e indirildiği anda Bizans'ı savunan askerlerin ve halkın morali bozulmuş bu da savaş esnasında Osmanlı ordusuna büyük bir manevî güç vermiştir. Dolayısıyla Okmeydanı fethin sembol noktalarından biri haline gelmiştir. Ayasofya Kilisesi'nin Cami-i Kebir adıyla camiye dönüştürülmesi, kısa bir süre sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mezarının bulunması ve buraya bir türbe²⁹ inşa edilmesi de bu bağlamda düşünülmelidir.³⁰ Zaferin ardından fethin sembolü olan bu üç mekân³¹ özelinde gerçekleştirilen yeni kimlik inşası oldukça kısa

²⁸ İstanbul kadı sicillerinde Okmeydanı için çıkarılmış bir dua fermanı bulunmaktadır. 1695-1697 tarihli fermanla Nemçe üzerine yapılacak sefer öncesinde halk Okmeydanı Musallası'nda toplu duaya çağırılmaktadır. Bk. *İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697)*, 57, no: 555, 715. Ayrıca Mehmet Zeki Pakalın yağmur yağmadığı zamanlarda Okmeydanı'nda yağmur duasına çıkıldığını yazmaktadır. Mehmet Zeki Pakalın, "Eski İstanbul Bahçeleri," *Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası*, 2 (1917): 107.

²⁹ Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12 (İstanbul 1995), ss. 9-12.

³⁰ Sultanın külliyesinin bir parçası olan Eyüp Sultan Türbesi'nde de kılıç kuşanarak bir gelenek başlatması mekân dönüşümü ve kent belleği oluşturulması açısından önemlidir. Abdülkadir Özcan, "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşanma Törenleri", *Büyük İstanbul Tarihi*, 3 (İstanbul 2015), s. 385.

³¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerden sefer öncesinde halkın Ayasofya, Eyüp Sultan ve Okmeydanı'nda dua etmesi istenmektedir. 2 Muharrem 1099/8 Kasım 1687 tarihli bir belgede halk "mutad-ı kadim üzere" İslam ordusunun muzafferiyeti için Okmeydanı'na dua edildiği sultana bildirilmektedir. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)*, Nr. 780/58. 29 Zilkade 1202/31 Ağustos 1788 tarihli başka bir belgede de Vidin'de düşmanın mağlup edildiği ve ordunun Tuna'yı geçmek üzere olduğundan İstanbul halkının Eyüp Sultan'da, Okmeydanı Musallası'nda ve Ayasofya Camilerinde muzafferiyet duaları etmeleri istenmektedir. BOA, *Cevdet Askeriye (C.AS.)*, Nr. 627/26458. Konu ile ilgili 29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789 tarihli bir diğer belgede de Maçın Sahrası'nda düşman üzerine hücum edileceği kararlaştırıldığından Eyüp'te, Okmeydanı'nda ve Ayasofya Camii'nde toplanarak dua

bir süre zarfında İstanbul'u İslâm kentine dönüştürmüş böylelikle kent bu alanlar vasıtasıyla kutsallarla çevrilmiştir.³² II. Mehmed, fethin üç ana mekânını kutsallık bağlamında birleştirmiş ve bu durum imparatorluğun son dönemine kadar devam etmiştir.³³

3. Okmeydanı'nın Şenlik ve Ziyafet Alanı Olarak Kullanılması

Bilindiği gibi Osmanlı sultanları şenlikler için Edirne Sarayı ve İstanbul'da Sultan Ahmed Meydanı'nı kullanmaktadırlar. Ancak bu durum III. Ahmed döneminde değişmiştir. III. Ahmed, 1720 yılında, şehzadelerinin sünnet töreni için Okmeydanı'nda hem karada hem denizde yapılmak üzere büyük bir şenlik planlatmıştır. Gece ve gündüz devam eden şenlikler geceleri yapılan ısıltılı donanma gösterileri ile 15 gün devam etmiştir. Sultan III. Ahmed'in³⁴ de bu şenlikleri Aynalıkavak Kasrı'ndan takip ettiği bilinmektedir. III. Ahmed'e yakınlığıyla bilinen Şair Seyyid Vehbî 15 gün süren bu şenliği *Sûrnâme*³⁵ isimli eserinde günbegün anlatmış; eserin minyatürlerini de dönemin ünlü minyatür sanatçısı Levnî yapmıştır. Minyatürler incelendiğinde Atıcılar Tekkesi'nin, sultanın otağı ve maiyetine ait olan çadırların hemen arkasında olduğu görülmektedir (Görsel 4). Vehbî, Atıcılar Tekkesi'nin şenlikteki umumî ziyaret sırasında kadınlara tahsis edildiğini yazmaktadır.³⁶

Şenliğin ilk günü 18 Eylül 1720'dir. Tüm çadırlar kurulmuş divan-ı âli mensupları sultanı karşılamak üzere Okmeydanı'nda hazır bulunmuşlardır. Sultan alana at üzerinde maiyetiyle birlikte girmiştir. Vehbî'nin anlatımından anlaşıldığı üzere Okmeydanı'nda özellikle Atıcılar Tekkesi'nin olduğu yer sultanın otağının ve saray efradının çadırlarıyla doldurulmuş, aynı zamanda gösterilerin yapılacağı alan sınırları da bu çadır

edilmesi gerektiği bildirilmiştir. BOA. C.AS. Nr. 1138/50540. Bu belgelerden halkın özellikle anılan mekânlarda dua ettikleri sabittir. Dolayısıyla fetihle ilgili bu üç mekânın gerek devlet gerekse halk nezdinde kutsallık açısından denk tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Selanikî'den öğrenildiğine göre 16. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da ortaya çıkan veba salgının defedilmesi için bir fermanla devlet erkânı, büyük ulemayla şeyhler ve halkın dua için Okmeydanı'nda hazır bulunması istenmektedir. Bk. Selanikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî*, haz., Mehmet İpşirli (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 285.

³² İsveç Kralı X. Karl Gustav'ın elçisi olarak IV. Mehmed'in yanına gönderilen Claes Rålamb, günlüğünde (1657-1658) Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın herhangi bir iş için Çanakkale Boğazı'na gittiği zaman sultanın bizzat Eyüp Sultan Camii'ne ya da Okmeydanı'na giderek uzunca bir zaman dua ettiğini yazmaktadır. Bk. Claes Rålamb, *İstanbul'a Yolculuk 1657-1658*, çev., Ayda Arel (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017), 76. Sultanın külliyesinin bir parçası olan Eyüp Sultan Türbesi'nde de kılıç kuşanarak bir gelenek başlatması mekân dönüşümü ve kent belleği oluşturulması açısından önemlidir. Özcan, "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşanma Törenleri": 385.

³³ Claes Rålamb, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın herhangi bir iş için Çanakkale Boğazı'na gittiği zaman sultanın bizzat Eyüp Sultan Camii'ne ya da Okmeydanı'na giderek uzunca bir zaman dua ettiğini yazmaktadır. Bk. Claes Rålamb, *İstanbul'a Yolculuk 1657-1658*, 76.

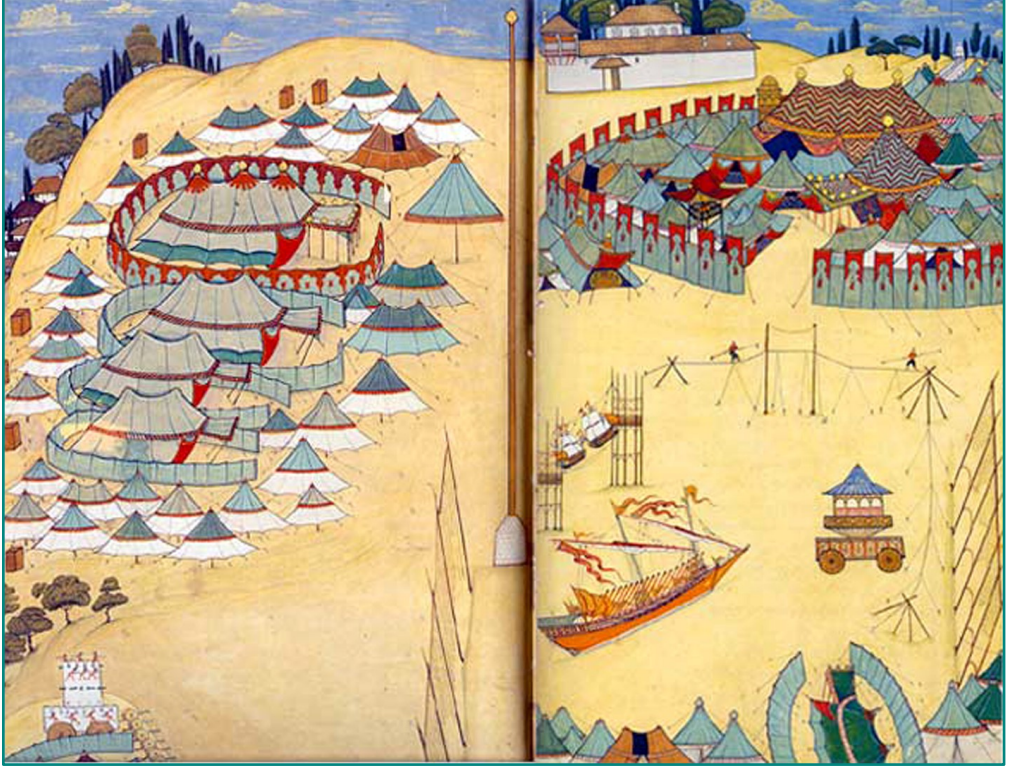
³⁴ III. Ahmed döneminde Kaptan Mehmed Paşa Okmeydanı'nda bir ziyafet vermiş ve bu organizasyon sırasında sultana çeşitli hediyeler takdim etmiştir. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d)*, Nr. 2353. Bu kayıtlar kemankeşlerin kabza alma törenleri sırasında verilen ziyafetlerin dışında Osmanlı sarayındaki üst düzey bürokratların da bu alanı ziyafet mekânı olarak kullandıklarını göstermektedir.

³⁵ Vehbî, *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, haz., Mertol Tulum (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2008).

³⁶ Vehbî, *Sûrnâme*, 40.

düzenine göre oldukça geniş tutulmuştur. Vehbî, eserinde ilginç bir biçimde Atıcılar Tekkesi'nin sakinlerinden hiç bahsetmemektedir.

Görsel 4: Surnâme'de Okmeydanı'nın Şenlik Alanı Olarak Kullanıldığına Dair Bir Minyatür. Okçular Tekkesi Sultanın Otağının Hemen Arkasında Yer almaktadır. (Vehbî, *Sûrnâme*, 40.)

Bu büyük şenlikte Okmeydanı için II. Mehmed tarafından koyulan kurallara uyulmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum aslında şaşırtıcı değildir çünkü Vehbî eserinde, Osmanlı sarayının geleneğinde olan pek çok şeyin ihlâl edildiğini yazmaktadır.³⁷ Kendisi de bir atıcı olan Sultan III. Ahmed Okmeydanı'na yeni bir işlev kazandırmışsa da bunu vakıf şartlarını ihlâl ederek yapmıştır. Yine aynı dönemde tutulan Ceyb-i Hûmayûn defterlerinde Okmeydanı'nda ziyafet verildiği, sultanın kısa gezilerini de buraya yaptığı kaydedilmektedir.³⁸ III. Ahmed, 15 Rebiulevvel 1143/28 Eylül 1730 tarihinde başlayan ve 18 Rebiulevvel 1143/1 Ekim 1730 tarihinde sona eden Patrona Halil isyanı ile tahttan

³⁷ Örneğin şenliğin dördüncü günü düğün meydanında mahrumiyet yasağı uygulanmayarak kadınların ve erkeklerin Okmeydanı'nda birlikte vakit geçirmesine izin verilmiştir. Ayrıca Vehbî'nin "eski sultanlar zamanındaki düğünlerde uygulanmış bir kural ve töre değilken kendisine kulca bağlı olanların gönlünü hoş edici padişah hazretleri, cömertliği huy edinmiş damadına, geçmiş vezirlere göre daha üstün bir durum kazandırmak kastıyla, ikramda bulunup, sabah yeli gibi hafif gidişli bir Mısır atı göndermişler" biçiminde bahsettiği olay, sultanın Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya at hediye etmesidir. Vehbî, *Sûrnâme*, 150, 170.

³⁸ BOA, TS. MA.d, Nr. 2352; 2365.

indirilmiş yerine I. Mahmud tahta çıkarılmıştır.³⁹ Bu isyanın sona ermesinden bir gün sonra yine Okmeydanı'nda şenlik için çadırlar kurulduğu Osmanlı Arşivi'nde yer alan iki adet belgeyle ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

Görsel 5: Aynalıkavak Kasrı ve Hemen Arkasında Okçular Tekkesi'ni Gösteren Bir Minyatür (Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür* (İstanbul: YKY Yayınları, 2014), 335)

I. Abdülhamid döneminde de buraya kısa geziler düzenlediği arşiv kayıtlarında geçmektedir.⁴¹ *Biniş-i hûmayûn* adı verilen bu küçük gezilerin sultanlar tarafından kent-
tin çeşitli yerlerine yapıldığı bilinmektedir. Binişlerin en uğrak noktası genellikle Okmeydanı'dır. Sultanların biniş için özellikle Okmeydanı'nı tercih etmesinin temel sebebi ise Hasköy'de ilk defa II. Mehmed tarafından imar ve iskân edildiği bilinen ve I. Selim döneminde yakında bulunan tersaneye izafetle Tersane-i Amire bahçesi, hükümdarların tenezzüh yeri olması nedeniyle de Has Bahçe olarak anılan yerde kasırlar, hamamlar, odalar, ahır, sofa, şadırvan ve benzeri binalar bulunmasıydı (Görsel 5). Bu bahçenin en meşhur yapısı olan Kasrı Hûmayûn Kaptan-ı Derya Halil Paşa tarafından 1613 yılında inşa ettirilmiştir. Topkapı Sarayı'ndan saltanat kayıkları ile Aynalıkavak'a geçen sultanlar burada yer alan ahırdaki atlara binerek Okmeydanı'na çıkmışlardır.⁴²

³⁹ Detaylı bilgi için Bk. Selim Karahasanoğlu, "1730 İsyanı", *Büyük İstanbul Tarihi*, 2 (İstanbul 2015), ss. 135-143.

⁴⁰ BOA, *Ali Emiri Üçüncü Ahmed (AE.SAMD.III)*, Nr. 229/22039; 223/21487.

⁴¹ BOA, *TS. MA.e*, Nr. 804/2.

⁴² İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire* (Ankara: TTK Kurumu Yayınları, 1992), 13.

Okmeydanı'nın şenlik alanı olarak kullanıldığına dair diğer bir olay da 1836 yılında Fransız gezgin Choiseul Gouffier onuruna valinin, burada görkemli bir şenlik düzenlemesidir.⁴³

4. Okmeydanı'nın Soğuk Hava Deposu Olarak Kullanımı

Okmeydanı civarında hassa karlıklarının olduğunu Evliya Çelebi bildirmektedir. Bunlar Okmeydanı Atıcılar Tekkesi yakınında Hünkâr karlığı, Hasan karlığı, Şücâ karlığı ve Lendühâ karlığıdır.⁴⁴ Kar toplama⁴⁵ işlemi devlet erkânının bir arada olduğu bir merasimle yapılmıştır.⁴⁶ Bu işlemden sonra Atıcılar Tekkesi'ne gidilerek ziyafet verilmiştir.⁴⁷

Okmeydanı'nın ordunun İstanbul'daki önemli karlıklarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Gerek sarayın gündelik yaşamı gerekse ordunun sefer zamanı askerler tarafından tüketilen yiyecek ve içeceklerin sıcakta bozulmadan saklandığı, özellikle içeceklerin mümkün olduğunca soğuk muhafaza edildiği Okmeydanı bu iş için ideal bir yerdir. Bu karlıklardan günümüze hiçbiri ulaşmamıştır.

5. Okmeydanı'nın Askerî Alan Olarak Kullanımı

15. yüzyılda Osmanlı ordusunun genel yapısına bakıldığında okçuların çok önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Bu yüzyılda arkebüz gibi ateşli silahlar henüz yaygın değildi çünkü bunların maliyetleri okçuların kullandığı askerî teçhizata göre çok daha yüksek olduğu gibi menzilleri de kısaydı, tek avantajları ise kısa sürede kullanım şekillerinin öğreniliyor olmasıydı. Osmanlı okçuları, bu yüzyılda arkebüzlerin ulaşmadığı menzillere oklarını gönderibildikleri gibi güçlü yaylarla attıkları okların zırhları delebildiği de bilinmektedir. Bu nedenle okçular Osmanlı ordusunda etkili bir birlikti fakat bir okçunun etkili ve güçlü atışlar yapabilmesi için her zaman idmanlı olması ve çok küçük yaşlardan itibaren bu işle uğraşması gerekmektedir. Dolayısıyla İstanbul'daki Okmeydanı bu eğitimin sürekli yapılabilmesi için ideal bir mekândı. İlerleyen zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle hafif ateşli silahlar daha çok fizikî gücün ön planda olduğu geleneksel silahların önüne geçmeye başlamıştır. Bilindiği gibi, Osmanlı ordusu 15. yüzyıldan sonra fitilli tüfek, 16. yüzyılın sonlarından itibaren de çakmaklı tüfek kullanmaya başlamış, aynı yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul başta olmak

⁴³ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), 27.

⁴⁴ "...ve bu karcıbaşı hükminde İslambol etrafında karlığı-ı hazayın-ı rahmet tokuzdur. Amma neferatları yokdur hın-i şitada rahmet-i berf yağdıkdı bizaat sadr-ı a'zam ve yeniçeri ağası ve bostancıbaşı ve kâpüdânbaşı bunlar cümle iki kerre yüz bin eli kürekli ve kızaklı asker olup Okmeydanı'nda Atıcılar Teykesi dibinde Hünkâr karlığı ve Hasan karlığı ve Şuca karlığı ve Lendüha karlığın..." detaylı bilgi için bk. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap*, haz., Orhan Şahin Gökyay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 252.

⁴⁵ Okmeydanı'ndaki karlıkları doldurma üzere yeniçerilerin ve tersane amelelerinin görevlendirildiğine dair arşiv kayıtları bulunmaktadır. Bir örnek için Bk. BOA, *TS.MA.e*, Nr. 795/103.

⁴⁶ Ayşe Özkan Emanet, "Osmanlı Sarayı'na Kar ve Buz Temini" (yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021), 41.

⁴⁷ Emanet, "Osmanlı Sarayı'na Kar ve Buz Temini", 41.

üzere önemli kentlerde özel tüfek atölyeleri de yaygınlaşmıştır.⁴⁸ Kullanımı ve ateşleme sistemindeki kolaylıklar sebebiyle çakmaklı tüfekler 17. yüzyıldan sonra tedricen fitilli tüfeklerin yerini almış, 18. yüzyılda orduda yaygın olarak çakmaklı tüfekler kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁹ Sonuç olarak, hafif silah teknolojisi devamlı ilerleme ve kullanım kolaylığı sayesinde ok ve yayın yerini hızlıca almaya başlamış⁵⁰; bu kullanım kolaylığı ile de halk arasında da hafif ateşli silahlar revaçta olmuştur. Sultan II. Mahmud döneminden itibaren tüfek atışlarının tercih edilmesi okçuluğa olan ilgiyi epeyce azaltmış olsa da II. Mahmud ok atıcılığını tekrar canlandırabilmek için okçuluğa başlamış altı ay gibi kısa bir sürede kabza almış ve Atıcılar Tekkesi'nin ihtiyaçlarını karşılamak üzere de düzenli ihşanlarda bulunmuştur.⁵¹ Ayrıca İstanbul'un çeşitli yerlerinde okçuluk koşulları düzenletmiş ve kendisi de bunlara bizzat katılmıştır.⁵² Ek olarak okçuluk ile ilgili kitaplar da yazdırmıştır. Bu kitaplarda kemankeşlik ile ok ve yay yapımının ne kadar önemli ve kutsal bir ameliye olduğu hadislerle desteklenmiş; hatta Eyüp Camii imamına kırk hadis tercüme ve şerhini yaptırmıştır.⁵³ Okçuluk ile ilgili kitap yazarın Kazanlı Abdülkerim Efendi II. Mahmud tarafından bin guruş ile ödüllendirilmiştir.⁵⁴

Okmeydanı'nın en azından II. Mahmud dönemi boyunca aktif olarak amacına uygun bir biçimde kullanıldığını söylemek mümkündür ancak sonraki yıllarda modern anlamına yakın askerî bir alan olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durum oldukça normaldir. Çünkü Okmeydanı'nın bir kısmının askerî mühimmatın üretimi ya da bunların depolanması için kullanımı 16. yüzyıla kadar geriye götürülebilmektedir. 34 numaralı Mühimme Defteri'ndeki 129 numaralı hükümde barut ve fitil imalatı için Topçu Bölükbaşı Mustafa ile on bir yoldaşına ve üç çırağına burada dükkân tahsis edildiği belirtilmiştir.⁵⁵ 1578 yılında Okmeydanı'na bir baruthane yapıldığı da bilinmektedir.⁵⁶ Bu tür kullanımlar ihlâl olarak kabul edilmemiştir.

Bu konuyla ilgili geç tarihli belgeler bulunmaktadır. Özellikle yeniçeri ocağının kapatılması, ordunun modernizasyonu Osmanlı'nın kadim kurallarının da değişmesine yol açmıştır. Okmeydanı'nın Harbiye öğrencileri tarafından eğitim alanı olarak kullanıldığına dair arşivde çeşitli belgeler bulunmaktadır. 9 Şevval 1311/15 Nisan 1894 ve

⁴⁸ Osman Köse, "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Ordusunda Kullanılan Tüfekler Hakkında Bazı Mülahazalar," *History Studies* 14/4 (2022): 957.

⁴⁹ Köse, "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Ordusunda Kullanılan Tüfekler": 957.

⁵⁰ Öte yandan yay ve ok imalatlarının da uzun süre aldığı, bilinmektedir. Ok ve yayın imalatının ve maliyetinin karşılaştırmaları için bk. Özgür Kolçak, *Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi* (Ankara: TTK Yayınları, 2023).

⁵¹ Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Türk Okçuluğu ve Sultan Mahmud'un Günlüğü* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 118.

⁵² Kuşoğlu, *Türk Okçuluğu*, 121.

⁵³ Mustafa Kânî Bey, *Okçuluk Kitabı, Telhîs-i Resâilât-ı Rumât (1252/1836)*, haz., Kemal Yavuz ve Mehmet Canatar (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 2010), 388.

⁵⁴ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Türk Okçuluğu*, haz., Hasam Şentürk, Yılmaz Karaca, Ahmet Özkılıç, Ersin Kırca, Mehmet Selim Temel, Kemal Gürülkan, (İstanbul: Okçular Vakfı Yayınları, 2019), 127.

⁵⁵ BOA, A.İDVNSMHH.d, Nr. 34/129.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatı'nda Kapıkulu Ocakları*, 1, (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 5-6.

16 Şevval 1312/12 Nisan 1895 tarihli belgelerde Harbiye Mektebi'nin Piyade ve Süvari ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine topoğrafya eğitimi verilmek üzere bunların Şevki Bey nezaretinde Okmeydanı ve Feriköy'e götürüldükleri kaydedilmiştir.⁵⁷

Osmanlı arşivinde bulunan 29 Zilhicce 1185/3 Nisan 1772 tarihli belgede Okmeydanı'nda yapılan talimlerde kullanılmak üzere havan kundaklarının imal edildiği yazılıdır. Buna göre meydanın havan atışları için talim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁸ Ayrıca 19 Cemaziyelahir 1301/16 Nisan 1884 tarihli belgede Okmeydanı ve Kağıthane arasındaki arazide keşif talimi yapmak üzere Harbiye öğrencilerinin yine buraya götürüldüğü belirtilmektedir.⁵⁹ Buna ek olarak Seyyar Topçu Birinci Livalığını oluşturan alaylarla süvari askerlerinin koğuşlarındaki yatak ve yastık içlerindeki otların Okmeydanı'nda yakılması; kılıç ve palaska gibi askeri teçhizatın temizlenmesi işinin yapıldığını gösteren belgeler buranın ordu tarafından bir imha yeri olarak kullanıldığını da göstermektedir.⁶⁰ Öte yandan Okmeydanı hakkında 1856 tarihli bir belgede İstanbul'da bulunan İngiliz ordusunun askerleri ve malzemeleri için Okmeydanı'nda baraka yapılması hususunda emir bulunmaktadır.⁶¹ Ayrıca 19.-20. yüzyılda yapılan İstanbul kent haritalarında Okmeydanı'nda inşa edilmiş bir tabya da işaretlenmiştir.⁶² Okmeydanı'nın 1926 yılında yapılan bir haritasında tabyanın hemen batısında bir telgraf/telsiz istasyonu olduğu da görülmektedir.⁶³ Osmanlı ordusunun modernizasyonu askerî alanların oluşmasını sağlamış; Okmeydanı'nın İstanbul'un fethinden beri koruna gelmesi de askerî alan olarak kullanılmasını ideal hâle getirmiştir.

Ok atıcılığının gözden düşmesi her ne kadar hafif silahları ön plana çıkarsa da Okmeydanı başka bir işlev yüklenerek modern anlamda spor etkinlikleri için kullanılan bir yer olmuştur. Bununla ilgili yine geç dönemlere ait bilgiler bulunmaktadır. Sir Henry Felix Woods, Okmeydanı'nın General Liman von Sanders'in önerisi ile acemi eratin eğitim alanı olarak kullanılmaya başlandığını ondan önceki zamanlarda burada golf, kriket ve futbol oynandığını, hatta genç hanımların güzel havalarda burada güneşlendiğini, Balkan Savaşları sona erince de Okmeydanı'nın, savaş yıllarında buraya tahıl ekildiği için arazinin uygunluğunu kaybettiğini bu yüzden de Maslak askerî kampına gittiklerini anılarında yazmaktadır.⁶⁴

Okmeydanı ile ilgili Mayıs-Haziran 1938 tarihleri arasına düzenlenen belgeler kronolojik bir sıraya göre incelenmiştir.⁶⁵ 7 Mayıs 1938 tarihli belgenin dönemin Vakıflar Umum Müdürlüğü'nde Muamelât Müdürü olan Halim Kunter tarafından yazılarak

⁵⁷ BOA, *Yıldız Askeri Maruzat (Y..PRK.ASK)*, Nr. 97/68; 103/105. Ayrıca Bk. BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.. MTV)*, Nr. 174/147.

⁵⁸ BOA, *C..AS..*, Nr. 1188/53025.

⁵⁹ BOA, *Y..PRK.ASK*, Nr. 22/67.

⁶⁰ BOA, *Y. MTV.*, Nr. 99/7.

⁶¹ BOA, *Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.)*, Nr. 134/94.

⁶² İrcica Kütüphanesi, H. 1031 [t.y.].

⁶³ İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt. 002356 (1926)

⁶⁴ Sir Henry Felix Woods, *Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 yıl) 1869-1909*, çev., Fahri Coker (İstanbul: Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, 1976), 307-310.

⁶⁵ BCA, *Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü*, Nr. 190/303/3.

Başvekâlet Yüksek Makamına (Başbakanlık makamı) gönderildiği anlaşılmaktadır. Altı sayfalık bu belgenin ilk kısmında Okmeydanı'nın kısa bir tarihçesi verildikten sonra hangi amaç için kullanıldığı anlatılmaktadır. Belgenin belki de en ilginç yeri iki numaralı kısımdır: *“Yapılan tetkikat ve elde edilen vesikalar göstermektedir ki burası ibadet ve zikir için tesis edilmiş olmayıp müzesi, kütüphanesi, yemek ve meşk salonları ile mü-kemmel bir spor kurumu idi ve tekke şeyhi atıcılar federasyonunun reisi mesabesinde bulunuyordu. Vazifesi münhasıran teknik ve idari işlerden ibaretti. Bu müessesede ayrıca; haysiyet divanı, hakemler, antrenörler, muhasebe ve idare memurları gibi uzuv-larla altı kişiden mürekkep hususî bir zabıta teşkilatı da mevcuttu. Müessesenin en bü-yük disiplin amiri yeniçeri ağası idi. Zamanla kadın, erkek, zengin ve orta halli birçok zatlar Okmeydanı'na ve atıcılar kurumuna pek çok teberruatta bulunmuşlar yeniden vakıflar ihdas ve taamiyeler tahsis etmişlerdir.”*

Kunter, olasılıkla Okmeydanı'nın korunabilmesi için Atıcılar Tekkesi'ni modern bir spor kurumu şeklinde göstermenin daha doğru olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla metinde *tekke* ifadesini özellikle kullanmamış *Atıcılar Kurumu* adını tercih etmiştir. Tekke ve zaviyelerin 1925 yılında kapatıldığı göz önüne alındığında Kunter'in bu şekildeki tanımlaması anlaşılabilir olmaktadır.

Görsel 6: Okmeydanı'nın 1970'li Yıllardaki Durumu (IRCICA Arşivi Nr: FNA.00.31.31)

Görsel 7: Okmeydanı'nın 21. Yüzyıldaki Durumu (Google Earth)

İlerleyen satırlarda meydanın II. Abdülhamid devrinde tamamıyla ihmal edildiği, harap halde bırakıldığı, I. Dünya Savaşı başlangıcında meydanın askerîye tarafından karargâh ve talimgâh olarak kullanıldığı ayrıca uçak bataryaları yerleştirildiği, savaş sonrasında burayı işgal eden 48 kişinin isimleri ve ikâmet ettikleri yerlerin de belgeye eklendiğini belirtmektedir. Ancak ekteki bu liste günümüze ulaşmamıştır. 6 Haziran 1938 tarihli Başvekalet'ten çıkan yazıda yeni imâr planına göre İstanbul'un tarihi binaları ile abidelerini tespit etmek üzere muhtelif bakanlıkların ve kurumların

uzmanlarından bir komisyon oluşturulması ve şehircilik uzmanı Prost'un da katılımıyla bunların birlikte çalışmalarının gerektiği belirtilmektedir. 13 Temmuz 1938'de Vakıflar Umum Müdürlüğü'nde gerçekleşen toplantıda Kunter, Okmeydanı için yapılan inceleme sonuçlarını komisyona anlatmış, daha sonra ikinci bir toplantı yapılmıştır. Müzakereler neticesinde önce meydanın fuzuli işgâllerden kurtarılması, alan için vaziyet planlarının tespit edilmesi gibi sonuçlara varılmıştır. Mevcut kayıtlarda 1973 yılındaki belgeden sonra başka bir belgeye rastlanmamaktadır. İlerleyen yıllarda Okmeydanı'nın farklı şekillerde işgâl edildiği görülmekte dolayısıyla herhangi bir koruma önleminin hayata geçirilemediği anlaşılmaktadır (Görsel 6, 7).

Sonuç

Okmeydanı'nın tarihi süreç içinde geçirdiği dönüşümler, Lefebvre'nin mekânın üretimi teorisiyle uyumludur. Arşiv kayıtları 18. yüzyılda Okmeydanı'nın gerek büyük gerek daha küçük çaplı organizasyonların tertip edilmesiyle orijinal işlevi dışında kullanıldığının somut kanıtlarını ortaya koymaktadır.

Lefebvre'nin teorisi çerçevesinde Okmeydanı, temsil edilen, yaşanan ve temsil mekânları arasında geçiş yaparak anlam kazanmış ve sürekli bir dönüşüm içinde olmuştur. Bu dönüşüm, mekânın dinamik doğasını ve toplumsal pratiklerin mekân üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Böylece Okmeydanı, Osmanlı'nın askerî ve dinî mirasını barındıran bir hafıza mekânı olarak hem tarihî hem de modern anlamda önemini sürdürmüştür.

Fetih sırasında stratejik bir askerî merkez olarak kullanılan bu alan, fetih sonrasında okçuluk tâlimleri ve dinî törenlerle kutsal bir mekân haline gelmiş, zamanla toplumsal, askerî ve sportif işlevlerle yeniden üretilmiştir. İslam'ın okçuluğa verdiği önem ve II. Mehmed'in fetih sonrası Okmeydanı'nı vakfetmesi, bu mekânın hem dinî hem de sembolik bir anlam kazanmasını sağlamıştır.

Okmeydanı'nın tarihî gelişimi ve burada gerçekleştirilen ritüeller göz önüne alındığında korunması gerekli kültür miras öğeleri, somut ve soyut miras öğeleri olarak iki gruba ayrılabilir. Okmeydanı'nın somut miras değerleri alanın sınırlarını gösteren sınır taşları, okçulara ait nişan taşları, menzil taşları ve atış sınırlarını belirleyen ayak taşlarıdır. Soyut miras değerleri ise okçulukla ilgili ritüellerdir. Bunlara ek olarak Okmeydanı ile ilgili yapılan araştırmalarda, İstanbul'un fethi sırasında II. Mehmed'in stratejik öneminden dolayı büyük olasılıkla otağını kurduğu ve donanmanın bir kısmının Haliç'e indirilmesi harekâtını idare ettiği noktalardan biri olarak gösterilmesi de bu alanın tarihî sit niteliğini pekiştirmektedir.

Okmeydanı 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent içinde farklı anlamlar kazanan *özel bir alan* olarak tanımlanmıştır. Tarihî süreçte üstlendiği fonksiyon nedeniyle de bu alan vakıf çatısı altında varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyılın başına kadar zaman zaman yapılan müdahalelerle Okmeydanı'nın özgün sınırlarının korunduğu anlaşılmaktadır. Ancak özellikle 1950'lerden sonra İstanbul'u etkileyen hızlı, yoğun ve plansız yapılaşmanın etkisiyle Okmeydanı'nı, mezarlık alanları dışında kalan kısımlarının tamamen bozulmaya uğramasına bağlı olarak alan niteliğini yitirmiştir. Ancak

günümüzde, tarihî Okmeydanı'nın merkezi olan mevkide yer alan Okçular Tekkesi'nin restore edilerek geleneksel ve modern okçulukla ilgili çalışmaların yapıldığı faal bir merkez haline getirilmesi buradaki soyut miras öğelerinin yaşatılması ve alanın kent belleğinde varlığının devam ettirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, Lefebvre'nin mekânın üretimi teorisiyle Okmeydanı'nın tarihî ve toplumsal bağlamda bir mekân haline nasıl geldiği ve tarihî süreç içinde anlam bağlamında diğer mekânlara nasıl dönüştüğü yorumlanabilmektedir. Fethin öncesinde stratejik ve askerî önem, sonrasında ise dinî ritüeller ve halk tarafından yaşanan günlük deneyimler, bu alanın farklı anlam katmanları kazanmasına ve dönüştürülmesine yol açmıştır. Böylece Okmeydanı, Lefebvre'nin kavramsallaştırdığı gibi hem fiziksel bir yer hem de toplumsal ilişkiler ve ideolojik temsillerin iç içe geçtiği bir mekân olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilgilendirme

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Kaynakça

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *Bab-ı Asaflı Defterleri (A. {DVNSMHHM.d})*, Nr. 70/178; 34/129.

BOA, *Ali Emiri Selim III AE. SSLM. III*), Nr. 187/11280.

BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)*, Nr. 780/58; 804/2; 795/103.

BOA, *Cevdet Askeriye (C..AS..)*, Nr. 627/26458; 1138/50540; 1188/53025.

BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d)*, Nr. 2353; 2352; 2365.

BOA, *Ali Emiri Üçüncü Ahmed (AE.SAMD.III)*, Nr. 229/22039; 223/21487.

BOA, *Yıldız Askeri Maruzat (Y..PRK.ASK)*, Nr. 97/68; 103/105; 22/67.

BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.. MTV)*, Nr. 174/147; 99/7.

BOA, *Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.)*, Nr. 134/94.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, *Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü*, Nr. 190/303/3.

BCA, *Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı*, Nr. 30/18/1/2.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Acar, Mehmet Şinasi. *Osmanlı'da Sportif Atıcılık: Nişan Taşları*. İstanbul: Yem Yayınları, 2013.

And, Metin. *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

And, Metin. *Osmanlı Tasvir Sanatları I: Minyatür*. İstanbul: YKY Yayınları, 2014.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Spor, haz., Kemal Gürülkan, Yılmaz Karaca, Ersin Kırca, Mehmet Selim Temel ve Selim Ümit. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Ayanoğlu, Fazıl. *Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1974.

Aygör, Erkan vd. "Konya Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Temrenlerin Arkeometalurjik İncelemeleri." *Turcology Research* 80 (2024): 352-361.

Bilgin, Nuri. *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013.

Bostan, İdris. *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire*. Ankara: TTK Kurumu Yayınları, 1992.

- Claes Râlab. *İstanbul'a Yolculuk 1657-1658*, çev., Ayda Arel. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.
- Emecen, Feridun Mustafa. "Karadan Yürütülen Gemiler Fatih Sultan Mehmed'in Gizli Projesi miydi?." *Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi* içinde, ed., Ayşenur Bilge Zafer. Bursa: Gaye Kitabevi, 2016: 60-69.
- Emecen, Feridun Mustafa. "Konstantinopolis'in Son Kuşatması ve Düşüşü", *Büyük İstanbul Tarihi*, 2, (İstanbul 2015), ss. 294-347.
- Emecen, Feridun Mustafa. *Fetih ve Kıyamet*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap*, haz., Orhan ahin Gökyay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Eyice, Semavi. "Eyüp Sultan Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12 (İstanbul 1995), ss. 9-12.
- Guilmartin, John F. Jr. *Kalyonlar ve Kadırgalar*, çev., Ali Özdamar. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697)*, 57, no: 555.
- Kahraman, Atıf. *Osmanlı Devleti'nde Spor*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Karahasanoğlu, Selim. "1730 İsyanı", *Büyük İstanbul Tarihi*, 2 (İstanbul 2015), ss. 135-143.
- Kâtip Abdullah Efendi. *Kavâidü'r-Remy*, çev., İlhan Uçar. Ankara: Mucize Yayınları, 2013.
- Kâtip Abdullah Efendi. *Okçuluk Sicil Defteri*, çev., İbrahim Aydın Yüksel. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2016.
- Kâtip Abdullah Efendi. *Tezkire-i Rumât*, çev., Şükrü Seçkin Anık. İstanbul: Yazma Eserler, 2020.
- Kemankeş Mustafa Efendi. *Kavsnâme* haz., Hanifi Vural ve Yaşar Metin Aksoy. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2010.
- Kolçak, Özgür. *Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi*. Ankara: TTK Yayınları, 2023.
- Konstantin Mihailoviç. *Yeniçeriler ve Bir Yeniçeri'nin Hatıratı*, haz., Kemal Beydilli. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Köse, Osman. "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Ordusunda Kullanılan Tüfekler Hakkında Bazı Mülahazalar." *History Studies* 14/4 (2022): 955-963.
- Kunter, Halim Bâkî. "Atıcılar Kanun-nâmesi." *Tarihi Vesikalar*, II/10 (1942): 253-275.
- Kuşoğlu, Mehmet Zeki. *Türk Okçuluğu ve Sultan Mahmud'un Günlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.

- Lefebvre, Henri. *Mekânın Üretimi*, çev., Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayınları, 2014.
- Mehmed bin Şeyh Mustafa. *Umdetü'l Mütenasilin-Ok Atmanın İlkeleri*, haz., İsmail Taş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022.
- Mustafa Kânî Bey. *Okçuluk Kitabı, Telhîs-i Resâilât-ı Rumât (1252/1836)*, haz., Kemal Yavuz ve Mehmet Canatar. İstanbul: Fetih Cemiyeti, 2010.
- Nicolo Barbaro. *Konstantiniyye'den İstanbul'a*, çev., Muharrem Tan. İstanbul: Moralite Yayınları, 2007.
- Osmanlı Arşiv Belgelerinde Türk Okçuluğu*, haz., Hasam Şentürk, Yılmaz Karaca, Ahmet Özkılıç, Ersin Kırca, Mehmet Selim Temel, Kemal Gürülkan. İstanbul: Okçular Vakfı Yayınları, 2019.
- Özcan, Abdülkadir. "İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşanma Törenleri", *Büyük İstanbul Tarihi*, 3 (İstanbul 2015), ss. 384-395.
- Özkan Emanet, Ayşe. "Osmanlı Sarayı'na Kar ve Buz Temini." Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.
- Pakalın, Mehmet Zeki. "Eski İstanbul Bahçeleri," *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*, 2 (1917): 107.
- Selanikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selanikî*, haz., Mehmet İpşirli. Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Şenarslan, Necip Fazıl. "Risale-i Kavsiyye der Beyan-ı Zümre-i Tir-Endazan İnceleme-Metin-Dizin." Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012.
- Tansel, Selâhattin. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*. Ankara: TTK Yayınları, 1953.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilatı'nda Kapıkulu Ocakları I*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Vehbî. *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, haz., Mertol Tulum. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008.
- Woods, Sir Henry Felix. *Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde 40 yıl) 1869-1909*, çev., Fahri Coker. İstanbul: Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, 1976.
- Yücel, Ünsal. *Türk Okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Tezel, Hayati. *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*. İstanbul: Deniz Basımevi, 1973.